باروودۆخی تورکیا لە نێوان ساڵانی 1945- 1950.. زەیتون جمیل ابراهیم

ساڵانی 1945-1950 بۆ گەڵی تورکیا زۆر گرنگبوو کە بەرەو فڕە پارتی هەنگاوینا، لەدوای ڕاگەیاندنی کۆماری تورکیا تاکو 1946 تورکیا هەر تاکە پارت بوو، گەر یەک دوو پارتیش هەبووبن بێجگە لە پارتەکەی مستەفا کەمال ئەتاتورک (کۆماری گەل) تەنها بەناوبوون و ڕۆڵێکی وایان نەبوو، بەڵام کاریگەری جەنگی دووەمی جیهانی وایکرد نەک تەنها تورکیا بەڵکو جیهان دەست بە گۆڕانکاری بکات و واز لە دیکتاتۆریەت بهێنن و بەرەو دیموکراسی هەنگاو بنێن، بۆیە ئەمەش تورکیای ناچارکرد فڕە پارتی قبووڵ بکات.

لەوانیە فرە پارتی بۆ تورکیا کارێکی ئاسان نەبێت بەڵام چەند هۆکارێکی ناوخۆی و دەرەکی وایکرد تورکیا پێی قبووڵ بێت لەوانەش هۆکارە ناوخۆییەکان وەکو بێزاربوونی ئاشکرای هاوڵاتیانی تورک بەرامبەر بە دکتاتۆریەتی پارتی گەل و فەرمانڕەوایی تاک پارتی، زیادبوونی داواکاریەکان لە دژی ڕێگری کردن لە ڕۆژنامەکان و داواکاریەکان بۆ فراوانکردنی ئازادی و ڕێگەدان بە پارتی سیاسی،

لەدوای جەگی دووەمی جیهانی ئابووری تورکیا لەوپەڕی خراپی دابوو. بێجگە لە بێزاری خەڵک لەناو خودی پارتی گەلی کۆماریشدا ناڕازایەتییەکان سەری هەڵدا!، هەندێ لە ئەندامەکانی داوای چاکسازیان کرد هەر لە ناو پارتی کۆماری گەل، لەوانە (جەلال بایەر و عەدنان مندرەس و فوئاد کۆپرۆلۆ و ڕەفیق کوراڵتان) لە 7ی حوزەیرانی 1945 ڕاپۆرتێکیان دەرکرد کە بە (ڕاپۆرتی چوار لایەنە) ناسرابوو، ڕەخنەیان لە پرۆگرامی ناوخۆی پارتی فەرمانڕەوا دەگرت و داوایان کرد چاو بەو یاسایانەدا بخشێنن کە دژی بۆچوونی دیموکراسی و ئازادیەکان بوون.

هۆکاری دەرەکیش هەبوون لەمانە دوای جەنگی دووەمی جیهانی سۆڤیەت دەیویست پێگەی خۆی لە گەرووەکانی بۆسفۆر و دەردەنیل بەهێز بکات، بەڵام تورکیا بەمە ڕازی نەبوو، ڕۆژئاواییەکانیش لە مەترسی سۆڤیەتدا بەتایبەتی ئەمریکا پاڵپشتی تورکیای کردو یارمەتی زۆری تورکیایدا بۆ ئەوەی بتوانێت لە بەرامبەر سۆڤیەت خۆی ڕابگرێت، یەکێک لە دیاردەکانی تری جەنگی دووەمی جیهانی لاوازی ئابووری کە زۆربەی وڵاتانی ئەوروپی و تورکیاشی گرتبووەوە ئەمەش مەترسی زۆری

لێدەکرا لە بڵاوبونەوەی بیری کۆمینیستی، تورکیا کەوتە ژێر فشاری سۆڤیەت. نەمانی توانای یارمەتی بەریتانیا بە تورکیا دژی سۆڤیەت، بۆیە تورکیا هانای بۆ ئەمریکا برد یارمەتیی دارایی پێشکەش بە تورکیای کرد بۆ ئەوەی نەبێتە پێگەی بڵاوبوونەوەی بیری چەپ، بەهۆی یارمەتییەکانی ئەمریکا بە تورکیا ئەمەش تورکیای ناچارکرد گوێڕایەڵی ئەمریکا بکات دەست بکات بە گۆڕانکاری و فرە پارتی دەستی پێکرد.

هەر بۆیە حکومەت هەڵبژاردنی پەرلەمانی 1947 ی هێنایە پێش بۆ 21ی تەموزی 1946، لە ئەنجامی ئەم هەڵبژاردنەدا پارتی گەلی کۆماری 391 کورسی و پارتی دیموکرات 62 کورسی بەدەست هێنا ئەمەش بووە پارتێکی ڕکابەری پارتی گەلی کۆماری لە ململانێ کرد لەسەر دەسەڵات، لەماوەی یەکەم ساڵی کاری سیاسیدا توانی ببێتە دووەم پارتی تورکیا. ئەمە بێجگە لە پارتی دیموکرات چەند پارتی ترهاتنە ئاراوە گرنگترینیان.

پارتی گەشەپێدانی نەتەوەیی لە هەندێک لە نەتەوە پەرستە تورکەکان کە هەڵگری ڕێبازی ئاینی بوون پێکدەهات ئەم پارتە بەر لە پارتی دیموکرات درست بوو، بەڵام دوای ئەوەی ئە پارتە لە هەڵبژاردنەکاندا دەنگی نەهێنا لە ساڵی 1950 خۆی هەڵوەشاندەوە.

پارتێکی تر پارتی سۆسیالستی تورکی زیاتر لە پێنج پارتی سیاسی بەو ناوەوە دامەزران. پارتی کرێکاران و جوتیاران.

پارتێکی تری نەتەوەیی کە بانگەشەی یەکێتی نیشتمانی و ڕێزگرتن لە پیرۆزییە ئاینەکانی دەکرد. لە ئەنجامی سەرهەڵدانی فرە پارتی لە تورکیا جارێکیتر بوار بۆ ئاین ڕەخسایەوە کە دەست بە جموجۆڵ بکاتەوە و کە مستەفا کەماڵ لە دوای ڕاگەیاندنی کۆماری تورکیا ئاینی زۆر ونکردبوو!، بێجگە لەمەش بەهۆی هاوکاریەکانی ئەمریکا بە تورکیا دەرفەتێکی باشیان لەپێش بوو بتوانن سود لەو یارمەتی داراییە وەربگرن بەڵام سەرەڕای ئەمەش نەیان توانی سود لێی وەربگرن وەکو پێویست، چونکە زۆریان خەرج دەکرد بە بواری سەربازی، ئەمەش بووە هۆی ناڕەزایی جوتیاران و جولانەوەی کرێکاری دژی سیاسەتی دەوڵەت ئەمەش شەڕی لێکەوتەوە و بووە هۆکارێک بۆ زیاتر گەشەکردنی ئۆپۆزسیۆن لە ژیانی سیاسی داهاتووی تورکیادا.